

Yazarlar
Mohammad Affan
Rawan Hammoud

Tarih
10 Temmuz 2020

İKİNCİ BİR ŞANS ARAYIŞI: BEŞİR SONRASI SUDAN'DA İSLAMCILARIN İKİLEMİ

İKİNCİ DALGA ARAP İSYANLARINDA SİYASAL İSLAM

الشرق للأبحاث الاستراتيجية
AL SHARQ STRATEGIC RESEARCH

(Bu metin İngilizce orijinal versiyonundan tercüme edilmiştir.)

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	3
SUDAN İSLAMCI HAREKETİNİN EVRİMİ	4
ARALIK DEVRİMİ: NEDENLER VE OLAYLAR	8
ZOR TERCİHLER: FARKLI İSLAMCI GRUPLAR DEVRİM İLE NASIL ETKİLEŞİM KURDU?	10
SİYASAL İSLAMCI HAREKETLERİN GEÇİŞ DÖNEMİ STRATEJİLERİ	14
SONUÇ	18
REFERANSLAR	21
YAZARLAR HAKKINDA	25
AL SHARQ STRATEJİK DÜŞÜNCE KURULUŞU HAKKINDA	25

GİRİŞ

Sudan'ın 1956 yılında bağımsızlığını kazanmasından günümüze kadarki siyasi tarihi farklı özellik ve dinamikleri olan iki aşamaya ayrılabilir: İlk aşama 1956'dan 1989 askeri darbesine, ikinci aşama ise Ömer El-Beşir'in Haziran 1989'da başlayan iktidarının halk ayaklanmaları sonucu sona erdiği Nisan 2019'a kadar sürdü. İlk aşama birbirinin yerini alan sivil ve askeri dönemlere tanık oldu ama askeri diktatörlüğün açık bir baskınlığı vardı (Tablo 1). Ekim 1964 ve Nisan 1985'te askeri rejimlere son veren iki halk ayaklanması, felç edici siyasi mücadeleler ve yetersizlik yüzünden hızla çöken kısa ömürlü sivil hükümetlerin kurulmasına yol açmıştı.

Tablo 1: Sudan'da Hükümet Biçimleri	
1956 - 1958	DBP'den İsmail Ezheri ve UÜP'den Abdullah Halil'in başbakanlığında kurulan sivil hükümetler
1958 - 1964	Tümgeneral İbrahim Abbud liderliğinde kurulan askeri yönetim
1964 - 1969	UÜP öncülüğünde kurulan sivil hükümetler
1969 - 1985	Albay Cafer Nimeyri'nin askeri rejimi
1986 - 1985	General Abdurrahman Sivar Dahab liderliğindeki geçiş dönemi
1986 - 1989	UÜP'den Sadık Mehdi liderliğindeki sivil hükümetler
1989 - 2019	Ömer El-Beşir liderliğindeki askeri rejim

Sudan siyasi tarihinin İslamcı Milli Selamet Cephesi (İnkaz) tarafından yapılan bir darbeyle başlayıp otuz yıl süren ikinci aşaması da kendi içerisinde iki aşamaya ayrılabilir: Rejimin Şeyh Hasan Turabi'nin kontrolünde olduğu Haziran 1989 ile Aralık 1999 arası dönem ve El-Beşir'in cumhurbaşkanlığının son 20 senesini oluşturan, parlamentoyu lağvedip Turabi'yi uzaklaştırma kararlarıyla başlayan dönem. Bu aşamaların ilkinde "ilk İslami cumhuriyet" olarak da adlandırılan Sudan rejimi totaliter olarak kabul ediliyordu çünkü dogmatik bir ideoloji projesini benimsemişti. Ömer El-Beşir'in tartışmasız iktidarı altındaki "ikinci cumhuriyet" ise sadece otoriterdi.[1] İslamcıların kademeli olarak merkez dışına itildiği sonraki döneme ideolojik bir boşluk, siyasal çıkarcılık ve rejimin yeniden tanımlanması damga vurdu.[2]

İnkaz rejimi altında Sudan birçok ciddi kriz yaşadı. Birçok silahlı isyan Hartum'daki merkezi hükümetin otoritesine meydan okuyarak iktidar ve servetten adil bir pay talep etti. On yıllarca Güney Sudan'ın bağımsızlığı için savaşan Sudan Halk Kurtuluş Hareketi'nin (SHKH) yanı sıra Darfur'da (2004), Güney Kordofan ve Mavi Nil'de başka silahlı çatışmalar da patlak verdi. Güney Sudan 2011 yılında bitmek bilmeyen kanlı bir iç savaşın ardından bağımsızlığını kazanırken, Darfur'daki çatışma kitlesel vahşetler ve insan hakları ihlalleriyle ilişkilendiriliyordu. Bunun sonucunda Uluslararası Ceza Mahkemesi 2009 yılında Başkan El-Beşir için tutuklama kararı çıkarmıştı.[3]

Sudan ayrıca art arda gelen ABD hükümetlerinin ekonomik yaptırımlarına da defalarca maruz kaldı. Sudan, 1990'larda birçok Cihatçı İslamcıya (Usame bin Ladin dahil) yataklık etmekle ve birçok terör saldırısında rol almakla suçlanarak Teröre Destek Veren Devletler listesine alındı. George W. Bush döneminde Darfur'daki savaş gerekçesiyle yaptırımlar daha da arttırıldı. Bu yaptırımlar Sudan ekonomisini kötü etkileyerek yoksulluk ve az gelişmişlik krizini daha da derinleştirdi.[4]

Bunların sonucunda 2012, 2013 ve 2015'te patlak veren protesto dalgaları, kendisinin ve partisinin (Ulusal Kongre Partisi, UKP) iktidar üzerindeki sıkı kontrolüne rağmen Beşir'in istifasını talep etti. Nihayet 2019'daki ayaklanmalar İnkaz rejimini devirmeyi başardı.

Sudan İslamcı Hareketinin Evrimi

Tıpkı Sudan siyasetinin genelinde olduğu gibi, Sudan İslamcı Hareketi (SİH) de birçok grup ve partinin doğmasıyla sonuçlanan bir düşmanlık ve bölünme tarihiyle şekillendi. SİH, bağımsızlık öncesi dönemden itibaren Sudan siyasetine hakim olmuş geleneksel İslami partilere- Mehdi ailesinin Ulusal Ümmet Partisi (UÜP) ile Mirgani ailesinin Demokratik Birlik Partisi (DBP) - rakip olarak doğduğu andan itibaren bölünmelere maruz kaldı.

Sudan'da, 1940'ların sonu ve 1950'lerin başlarında Müslüman Kardeşler (MK) ile ilişkili veya ona benzeyen örgütler kurulmaya başladı. Fakat Mısır'daki ana örgüt (MK) ile ilişkiler ve ideolojisine bağlılık derecesi bu örgütler arasında bir bölünme kaynağıydı. İbrahim Abbud'a karşı 1964'te düzenlenen Ekim devrimi sırasında Turabi liderliğinde İslami Nizam Cephesi (İNC) kuruldu ve parti siyasetine daha fazla katıldı. Cephe, 1964-1968 arasında önemli bir siyasi aktör haline gelse de 1969'daki konferansında iç ihtilaflar baş gösterdi.

Aynı yıl Cafer Nimeyri tarafından yapılan askeri darbe, bölünen hizipleri kendi ihtilaflarını unutup rejimi devirmek için Sudanlı diğer partilerle birlikte hareket etmeye zorladı. Yine de Nimeyri'nin 1977'de İslamcı muhalefetle milli uzlaşı girişiminin ardından Turabi, hareketi davet (irşat) odaklı bir toplumsal hareketten ziyade siyasi ve ekonomik bir güce dönüştürmeye çalıştı.[5] Cephe içerisindeki gelenekçi hizip Turabi'nin yönetiminden ve pragmatik tutumundan memnun değildi ve onu görevden alma girişiminde bulundu. Genel Sekreter Sadık Abdullah Abdulmecid'in temsil ettiği davet odaklı kanat ile siyaset odaklı Turabi arasındaki çatışma, davetçilerin hareketten ayrılıp Sudan İhvanı resmi adını alarak Uluslararası MK Örgütü'ne katıldığı 1980'de zirveye ulaştı.[6]

Turabi'nin örgütü, Cafer Nimeyri'nin bir halk ayaklanmasıyla devrilmesinden önceki son yıllarında devlet bürokrasisi, ekonomik alan ve ordu saflarına sızmayı başardı. Örgüt 1985'te adını Milli İslami Cephe (MİC) olarak değiştirdi. Sonunda Turabi'nin planladığı, El-Beşir'in uyguladığı 1989 darbesiyle iktidarı ele geçirmeyi başardı.

Öte yandan Sudan İhvanı, Şeyh Süleyman Ebu Naru liderliğindeki radikal kanadın grubu ele geçirdiği 1991'de ciddi bir kriz yaşadı. MK ideolojisini diğer Selefi-Cihadi öğretilerle birleştiren Ebu Naru gelenekçi liderler tarafından İhvan'ın ılımlı çizgisini terk etmekle suçlandı. Bu radikal hizip daha sonra gruptan ayrılarak birkaç grubun yükselmesine neden oldu: Bazıları resmi olarak Selefi Cihadi ideolojiyi benimseyip birçok terör saldırısında bulunurken, diğerleri yirmi yıl aradan sonra İhvan'a geri döndü.[7]

İnkaz'ın İslamcı rejiminin sivil ve askeri liderleri 1999'da karşı karşıya geldi. Turabi'nin, Başkan El-Beşir'in yetkilerini sınırlandırmak amacıyla siyasal sistemde bazı değişiklikler yapmaya teşebbüs etmesine El-Beşir, olağanüstü hâl ilan edip Turabi'yi iktidardan çekilmeye zorlayarak karşılık verdi. Bu ayrılık ya da *Mufasala,* Turabi tarafından Halk Kongresi Partisi (HKP) adında ayrı bir partinin kurulmasıyla sonuçlanırken El-Beşir, UKP için daha geniş bir İslamcı taban olarak İslami Hareketi (İH) kurdu.[8]

İzleyen yıllarda rakip İslamcı gruplar arasındaki düşmanlık ve çatışma da arttı. UKP içindeki kavga ve ayrılıklar da tekrar başladı.[9] UKP ile Güney Sudan'ın SHKH'si arasında 2005'te imzalanan barış anlaşması iki grubu birden UKP'den ayrılmaya sevk etti: Güney Sudan'daki savaşçılardan oluşan Adalet ve Eşitlik Hareketi (AEH) ve El-Beşir'in dayısı

olan Tayyib Mustafa liderliğindeki Adil Barış Forumu (ABF). Bu gruplar dini homojenlik gerekçeleriyle Kuzey ve Güney Sudan'ın ayrılması çağrısında bulundu. Fakat sesleri yüksek çıksa da iki grup kayda değer bir destek tabanı toplayamadı ve neticede marjinal kaldı.

İlerleyen yıllarda çatışma, kan dökülmesi, otoriterlik, yolsuzluk ve ekonomik zorluklar başarısız Sudan devletine damga vurdu. Güney Sudan'ın 2011'de ayrılma yönünde oy vermesiyle Sudan büyük bir petrol geliri kaynağını kaybetti. 2012'ye gelindiğinde El-Beşir'in kendi destekçi tabanını kendisinden uzaklaştırdığı netleşti. Özellikle İslamcı isimler El-Beşir'e yakın sadık ordu ve güvenlik mensupları için yavaş yavaş kenara itildiği için UKP içindeki El-Beşir muhaliflerinin sayısı katlanıyordu.[10] Ona yönelik eleştirilerin çok azı yüzeye çıktı. Ancak iddialara göre isimsiz bin UKP üyesi ve "MİC gazisinin" imzaladığı ve insan hak ve hürriyetlerine saygılı, vatandaş-odaklı bir devletin kurulması çağrısında bulunan, ayyuka çıkmış yolsuzluk ve iktidar şehvetini eleştiren ve reform talep eden bir muhtıra ortaya çıktı.[11]

Aynı zamanda genel sekreterlik için birinci adayları Gazi Selahaddin Atabani olan İH içindeki reformcular örgütün kontrolünü ele geçirme girişiminde bulundu. Ancak partinin 2012'de toplanan 8. Genel Kongresi İH anayasasında UKP ve hükümet karşısında tüm otonomi ihtimallerini yok eden değişiklikler getirdiğinde bu girişime set çekilmiş oldu.[12]

2012 yılı başka yerde MK liderliğinde Selefi grupların da katıldığı İslami Anayasa Cephesi'nin kurulmasına da tanık oldu. Cephe, El-Beşir'e Güney Sudan'ın bağımsızlığından sonra Sudan anayasasını "sadece İslam hukukuna" dayandırması çağrısında bulunup aksi halde onu devirmekle tehdit etti.[13] Fakat bu Cephe uzun ömürlü olmadı ve El-Beşir'e ciddi bir zorluk da çıkarmadı. El-Beşir'in kendi destekçi tabanını toparlama girişimlerine bir darbe olarak kıdemli danışmanı Gazi Atabani, kendi partisi Reform Şimdi Hareketi'ni (RŞH) kurdu. Atabani UKP'den 30 reformcunun da imzaladığı bir muhtırada El-Beşir'in 2013 protestolarını şiddetle bastırmasını açıktan eleştirmesinin ardından UKP'den ihraç edilmişti. Bu durum, Turabi'nin ayrılışından sonra UKP içindeki en ciddi bölünmeydi.

2013 protestoları bağlamında İslamcı muhalif gruplar da Sudan İslami ve Milli Güçler İttifakı (SİMGİ) adıyla bir ittifak kurdu. Bu ittifak ABF ve MK dâhil 20 partiden oluşuyordu. İttifak, El-Beşir'in ekonomi politikalarını eleştirerek kendisini UKP rejiminin uygun bir alternatifi olarak öne sürdü.[14]

2015'te yapılması planlanan seçimler öncesinde bir krizi savuşturmada çaresiz kalan El-Beşir 27 Ocak 2014'te Ulusal Diyalog'u duyurdu. Bu dönemde ana muhalefet koalisyonu Sudan Komünist Partisi, Baas Partisi ve diğer solcu örgütler de dâhil 17 muhalif partiden oluşan Ulusal Mutabakat Güçleri'ydi (UMG). UÜP ve HKP de koalisyona dâhildi ama iktidardaki UKP ile Ulusal Diyalog'a girmeye karar vermelerinden sonra Nisan 2014'te üyelikleri askıya alındı.

Birçok İslamcı grup iktidar paylaşımına yol açacağı umuduyla Diyalog'a katıldı. Bunlar arasında söylenenlere göre dağılmış mirasını da kurtarma endişesi taşıyan, El-Beşir'in amansız düşmanı Turabi de vardı. Bazı muhalif partiler Ulusal Diyalog sürecine katılmanın Sudan'ı uçurumun kenarından kurtarmanın en iyi yolu olabileceğini savundu. UÜP, HKP, RŞH ve ABF Ulusal Diyalog hazırlık toplantılarına katılma kararı aldı ama sürekli katılımlarının bir şartı olarak güven inşa adımlarının uygulanmasını da istediler. Başlıca talepleri siyasal özgürlükler, siyasi tutukluların serbest bırakılması, savaş bölgelerinde ateşkes ve Diyalog'un bağımsız bir oluşum tarafından denetlenmesiydi. Bu şartlar sağlanmadığında Ulusal Diyalog'a kayıtsız şartsız katılmayı kabul eden Turabi'nin HKP'si hariç tüm partiler çekildi. Liderleri Sadık Mehdi Mayıs 2014'te tutuklandıktan sonra UÜP de Diyalog'dan çekildi. RŞH Diyalog için yol haritasını çizen "7+7 mekanizmasında" yer aldı ama cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinin Nisan 2015'te yapılacağı duyurulur duyurulmaz çekildi.

Bunun aksine geriye kalan UMG partileri (Komünist ve Baas partileri dâhil) ise tıpkı Güney Kordofan ve Mavi Nil Eyaletlerinin silahlı grupları gibi ya üç yıllık Ulusal Diyalog'a ya da hükümete ilk günden katılmayı reddederek El-Beşir'in görevden alınmasında ısrar ettiler.

Diyalog her ne kadar El-Beşir'in bir taktiğinden ibaret olsa da zaman içerisinde bunun başarılı olduğu ortaya çıktı. Turabi ile El-Beşir 2014 yılında aralarında bir uzlaşma sağlayarak son 15 yılın ana muhalefet partilerinden birini resmen etkisiz hale getirdi. Gerekli anayasal değişikliklerle beraber El-Beşir'in 2015'te bir kez daha seçilmesini sağlayarak sonunda İslamcı ayrılıkçılarla UMP'nin eski muhaliflerini hükümetten pay almaya çekmede başarılı oldu.

SİH bünyesinde meydana gelen son kayda değer ayrışma ise 2016'da MK Genel Sekreteri Şeyh Ali Çavuş ile Şura Konseyi arasında yaşandı. Konseyi İhvan'ı bir siyasi partiye dönüştürüp Uluslararası MK Örgütü ile bağlarını koparmaya teşebbüs etmekle suçlayan Şeyh Çavuş, Konseyi lağveden bir emir yayınladı. Şura Konseyi buna, Şeyh Çavuş ile Yürütme Bürosu'nun birçok üyesini görevden alıp yerine Şeyh Habr Yusuf Nureddin Daim'i geçici Genel Sekreter olarak atayarak karşılık verdi. Bu kararlar ise Şeyh Sadık Abdullah Abdulmecid dâhil geleneksel MK yönetimi tarafından desteklendi. Daha sonra 2017 yılında MK Avadullah Hasan'ı yeni lideri olarak atadı. Her ne kadar Şeyh Çavuş'un grubu genel itibariyle daha küçük ve siyaseten daha az aktif olsa da Uluslararası MK Örgütü tarafından tanınmayı başardı. Şeyh Çavuş'un Aralık 2018'de ölmesinden sonra Adil Alallah Genel Sekreter olarak seçildi.[15]

SİH çevresine büyük oranda apolitik olan birkaç Selefi grup da dâhildi ama siyasi varlıkları 2005 Güney Sudan barış anlaşmasından sonra giderek hissedilmeye başladı. Selefi akımdaki en büyük grup 1940'larda kurulan ve iki milyon üyesi olduğu tahmin edilen Ensar el-Sünne Derneği'dir. İnkaz rejimine karşı sessiz (apolitik) bir tutum benimsedi ve ara sıra hükümette temsiliyet kazandı. Ensar el-Sünne Derneği'nin önemli bir uzantısı ise hükümet karşıtı bir duruş sergileyip demokrasi ve çoğulculuğu benimseyen ilerici bir söylem geliştiren İslami Vasat Partisi'dir.[16]

Aralık Devrimi: Nedenler ve Olaylar

2018 yılı, ekmek sübvansiyonunda kesintilere, Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından şart koşulan diğer kemer sıkma politikalarıyla beraber döviz rezervlerinin hızla tükenişine ve Sudan Poundu'nun art arda devalüasyonuna tanık oldu.[17] Fiyatlar fırladı ve nüfusun büyüyen bir kesimi için yaşam koşulları da zorlaştı. Siyaset cephesinde ise El-Beşir'in

anayasaya ve Ulusal Diyalog'un vaatlerine aykırı bir şekilde 2020 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olacağının duyurulması bir hayal kırıklığı kaynağı oldu. Ulusal Diyalog El-Beşir'in 2015'te bir kez daha aday olmasının tehlikelerini bertaraf etmesine olanak tanısa da bir dönem daha başkanlık yapma arzusu bardağı taşıran son damla oldu.

Ekim ayına gelindiğinde enflasyon oranı %70'e ulaştı.[18] 19 Aralık'ta Kuzeydoğu Sudan'ın Atbara kentinde yakıt ve ekmek ayaklanmaları patlak verdi. Üç hafta içinde bu gösteriler ülke genelinde bir halk ayaklanmasına dönüştü.

Ocak 2019 başlarında ise muhalif siyasi partiler de bu kervana katıldı. İki büyük koalisyon doğdu. İlki 1 Ocak 2019'da UMG, Sudan Çağrısı, Sudan Meslek Odaları Birliği, Sendikalar Birliği ve başka grupların oluşturduğu Özgürlük ve Değişim Güçleri'ydi (ÖDG).[19] Mehdi'nin başkanlık ettiği Sudan Çağrısı, 2 Aralık 2014'te Addis Ababa'da muhalif grupların kurduğu geniş bir çatı örgütüydü. Bu gruplar arasında UÜP, Sudan Kongre Partisi ve silahlı hareketlerin (JEM, SHKH kuzey ayağı ve silahlı Darfur hareketleri) bir koalisyonu olan Devrimci Cephe bulunuyordu.[20]

İkinci büyük yeni koalisyon Ulusal Değişim Cephesi'ydi (UDC). Bu da RŞH öncülüğünde kurulan başka bir muhalif çatı grubuydu. Kuruluşu için yapılan hazırlık toplantıları 22 Aralık 2018'de ayaklanmaların başlamasından sadece birkaç gün sonra başladı. Toplantılara yirmi iki parti, sivil toplum örgütü ve taban hareketi katıldı. Bu koalisyonun kuruluşunun resmi duyurusu da 1 Ocak 2019 tarihinde yapıldı.[21]

Burada değinilmeye değer üçüncü bir siyasi ittifak da 2020 Koalisyon Güçleri'dir. Bu ittifak Ulusal Diyalog ve ondan doğan Ulusal Mutabakat Hükümetinde yer almış rejim yanlısı 26 partiden oluşuyordu. Devrimin patlak vermesinden üç ay önce Eylül 2018'de 2020 seçimlerine hazırlık bağlamında RŞH'den Gazi Atabani liderliğinde kurulmuştu. Ancak RŞH Ulusal Mutabakat Hükümetinden ayrılıp UDC'yi kurmaya karar verdiğinde bu ittifaktan ayrıldı.[22] UDC'nin kuruluşunun ilanından üç gün sonra 2020 Koalisyon Güçleri Gazi Atabani'yi başkanlıktan azledip El-Beşir'in istifası çağrısını reddederek anayasal reformcu yolu sürdürmede ısrar etti.[23]

Daha önceki 2013 ve 2015 protestolarında olduğu gibi baskı ve polis şiddeti insanları sokaklardan alıkoyamadı. Şubat 2019'da Başkan El-Beşir devrimi durdurmak için ümitsiz bir girişim olarak bir dizi karar aldı. OHAL ilan etti, Ulusal Mutabakat Hükümetini ve Eyalet Konseylerini lağvetti ve ordu ve güvenlik bürokrasisi içinden 18 yeni vali atadı. UMP'nin başkanlığından da çekildi.[24]

Bu kararlar devrimci dalgayı durdurmayı başaramadı. Cezayir Cumhurbaşkanı Abdulaziz Bureflika'nın 2 Nisan günü istifa etmesi ve Cafer Nimeyri'ye karşı yapılan halk ayaklanmasının 6 Nisan'daki yıldönümünden ilham alan protestocular ivme kazanarak Hartum'daki ordu merkezlerine doğru açık oturma eylemi yapmak üzere yürüdü. Bir hafta sonra 11 Nisan'da Savunma Bakanı Ahmed Avad bin Avf ordunun ülke yönetimine iki yıllığına el koyduğunu açıkladığında El-Beşir devrildi ve askeri cunta tarafından tutuklandı.

Bu olaylara rağmen şüpheci protestocular yerlerinde kalarak oturma eylemini sürdürdü ve seçimler yapılana kadar yönetimin sivil bir konseye devredilmesini talep etti. ÖDG askeri darbeyi reddederek protestoların devam edeceğini duyurdu. İkinci gün General Ahmed Avad bin Avf istifaya zorlandı ve Geçici Askeri Konsey (GAK) ÖDG ile iktidar paylaşımını müzakere etmeye hazır olduğunu açıkladı.

Zor Tercihler: Farklı İslamcı Gruplar Devrim ile Nasıl Etkileşim Kurdu?

Ayaklanmaların arifesinde beş ana İslamcı siyasi güç UMP, HKP, MK, RŞH ile ABF öncülüğündeki 2020 Koalisyon Güçleri'ydi. İktidar partisi dışındaki diğer dört grup devrime farklı şekillerde tepki verdi. HKP ve ABF genel itibariyle rejime sadık kalırken bazı reformlar yapılması çağrısında bulundu ama RŞH ve MK ayaklanmalar başlayınca vakit kaybetmeden ayrılarak rejim değişikliği için çağrı yaptı.

Her ne kadar HKP gençlik kadroları, protestolarda yer alan bölge liderlerinden biri polis tarafından öldürülmüş olsa da parti rejim çökene kadar hükümetten resmi olarak çekilmedi.[25] Parti Genel Sekreteri Ali Hac orta yolu seçti. Bir taraftan güvenlik güçlerinin halka yönelik şiddetini defalarca kınayıp gerçek siyasi reformlar talep ederek ayaklanmanın kurbanlarından ve tutuklularından özür diledi.[26] Öte taraftan ise parti

reform talepleri ciddiye alınmadığı takdirde ayrılma tehditlerinde bulunsa da İnkaz rejiminden ayrılmadı.[27] Sonuç olarak HKP gençlik kadrolarından düzinelerce isim partilerinin orta yolcu ve kararsız duruşunu protesto amacıyla istifa etti.[28]

Benzer şekilde 2020 Koalisyon Güçleri Mart'ta reform için girişimde bulunarak mevcut anayasal kurumların görev süresini uzatıp 2020'de yapılacak genel seçimlerin iptal edilmesini teklif etti. Bunun aksine ABF liderliğindeki grup El-Beşir'in başkanlık ettiği bir cumhurbaşkanlığı konseyinin yöneteceği iki yıllık bir geçiş dönemi önerdi.[29] HKP ortak bir toplantıda 2020 Koalisyon Güçleri'ninin girişimini destekleyerek devam eden krize müzakere edilmiş bir çözüm çağrısında bulundu.[30]

Buna karşılık daha önce de belirtildiği gibi RŞH ayaklanmalar başladıktan sadece birkaç gün sonra rejimden ayrılarak onlara katılma kararı almıştı. UFC'nin kuruluşunu ilan etmek amacıyla 1 Ocak 2019'da yapılan basın toplantısında daha sonra UDC başkanı seçilen Gazi Atabani, RŞH üyelerinin hükümetten çekildiğini açıkladı.[31] Basın toplantısı sırasında UDC Milli Meclis ve Eyalet Konseyleri'nin feshedilip geçici bir hükümetin ve bir ulusal mutabakat konseyinin kurulmasını talep etti.[32]

UMP'nin tepkisi saldırganca oldu. Parti'nin Medya Birimi Başkanı hükümet ve parlamentonun lağvedilmesini talep eden UDC'yi ulusal mutabakatı ihlal etmekle liderlerini ise siyasi fırsatçılıkla suçladı. "RŞH'nin hükümetteki payı zaten sınırlı olduğu için çekilmeleri önem arz etmiyor" diye de ekledi.[33] El-Beşir de Ulusal Diyalog anlaşmasından çekilenlere şiddetle saldırarak battığını düşündükleri için gemiden ayrıldıklarını iddia edip bunu ilk defa bu şekilde hareket etmediklerini de ekledi.[34]

Her ne kadar RŞH, İnkaz rejiminden erken ayrılıp destekçilerini gösterilere katılmaya teşvik etse de ÖDG bünyesindeki bazı unsurlar, özellikle de solcuların kontrolündeki Sudan Meslek Odaları Birliği iktidardaki UMP'nin uzantılarını içerdiği gerekçesiyle UDC'nin ÖDG saflarına katılmasını kabul etmedi.[35] Atabani, bu

itirazı aşmak için siyasi duruşlarını koordine etmek üzere ÖDG'nin kurucu üyelerinden Sudan Çağrısı'nın lideri Sadık Mehdi ile düzenli görüşmeler yaptı.[36]

MK de UDC'ye katılıp destekçilerini ayaklanmalara katılmaya teşvik ederek RŞH ile aynı yolu izledi. Genel Sekreter Avadallah Hasan dâhil grubun liderleri protestolara bizzat katılarak İnkaz rejimine karşı sert konuşmalar yaptı.[37] Ocak 2019'da MK Şura Konseyi Milli Meclis, Eyalet Konseyleri ve Hartum Yasama Konseyi'nden çekilmeye karar vererek MK Yürütme Kurulu'nu bu kararı hayata geçirmek için uygun vakti belirlemekle görevlendirdi.[38]

Bu hiziplerin devrime verdiği farklı tepkiler kısmen SİH'in iktidar tecrübesini değerlendirme biçimleriyle açıklanabilir. Mesela El-Beşir'in devrilmesinden birkaç gün önce önde gelen bir UMP'li ayaklanmaları mahcup bir dille açıkladı. Ona göre insanlar ekmek ve yakıt kıtlıkları ve parasal likidite eksikliği gibi ekonomik nedenlerle isyan ediyordu. Ancak muhalefetin öfkeli insanları kendi amaçlarının arkasında toplamak için bu ekonomik sorunları istismar ettiğini söyledi. Protestolara sızmış olan radikal solcu grupları yağma ve yıkma eylemlerinden sorumlu tuttu.

Bu isme göre ekonomik krizin nedenleri arasında on yıllardır Sudan'a uygulanan acımasız yaptırımlar ve etkisiz, yanlış seçilmiş yetkililerin kusurları bulunuyordu. Bunların yanında başka siyasi faktörler de vardı. Son yıllarda El-Beşir'in otokratik eğilimleri çok arttı ve kendisi giderek ordu ve güvenlik kurumlarına daha da bağımlı hale geldi. Örneğin UMP bünyesinde Başkanın 2015 seçimlerinde tekrar aday olmasına izin veren anayasa değişikliğine karşı çıkan memnuniyetsiz birçok isim vardı. Açıklamayı yapan isim, bu siyasi ve ekonomik sorunların İslamcıların daha genç nesillerini ayaklanmalara destek vermeye sevk ettiğini kabul ediyordu.[39]

Bu savunmacı tutumun aksine başka bir İH lideri olan Abdul Celil Nezir Karuri İslamcıların iktidardaki deneyimine daha eleştirel yaklaşıyordu. İslamcıların başarısızlığına iki ana sebep gösterdi. Birincisi UMP üyeleri Şura (danışma) idealini terk ederek El-Beşir'e mutlak ve sorgulanamaz bir iktidar vermişti. Ayrıca, bir grubun lider kadrosu tarafından alınan kararlardan şikayet etmemesi halinde onay vermiş sayılacakları anlamına gelen "örtük mutabakat" kavramını icat etti.

İkincisi, otuz yıllık bir süreden sonra "3 H'nin" (Hareket, Hizip/Parti ve Hükümet) iç içe geçmesinin o kadar da iyi bir fikir olmadığı anlaşıldı. Ona göre bu üçlünün birleşmesi İH'yi özerklikten ve UMP ve hükümeti denetleyip politikalarını dini bir açıdan değerlendirme yetisinden mahrum etmişti.[40]
Gazi Atabani Eylül 2013'te El-Beşir'e sunduğu reform muhtırasında rejimin benimsediği kemer sıkma politikalarını ve güvenlik güçlerinin bu politikalara karşı başlayan barışçıl gösterilere sert müdahalesini eleştirmişti. Fakat muhtıra Başkana daha köklü bir mesaj da içeriyordu. Mesaj; "İnkaz rejimi büyük bir vaatle iktidara geldi: Şeriatın tatbiki. Her halükarda hükümetin uyguladığı son tedbirler ve bunun sonucunda karşı çıkanları bastırması Şeriatın merhamet, adalet, hayatın kutsallığı ve düşünceyi ifade hakkının gerçekleştirilmesi ideallerinden uzak."[41] iddialarında bulunuyordu.

Hartum Eyaleti'nin eski Strateji ve Enformasyon İşleri Bakanı Muhammed Ebu Salih İnkaz rejiminin başarısızlığının daha kapsamlı bir değerlendirmesini yaptı. Ebu Salih bunun uygun politikaların yapılıp uygulanmasındaki yetersizlikten daha köklü konulardan kaynaklandığına inanıyordu. Birincisi, İnkaz rejimi İslamcı bir rejimin ne anlama geldiğine dair yerinde veya yeterli bir kavrayışa sahip olmadan meşruiyet iddiasını İslamcı bir sistem olmaya dayandırmıştı. İkincisi, rejim Temkin yahut güçlendirme kavramını benimsediği için toplumun çeşitliliğini yönetemedi: Sudan gibi çok ırklı ve çok kültürlü bir ülkede bu ölümcül bir hataydı. Üçüncüsü, profesyonellik yerine ideolojik sadakati öncelemek vasat ve düşük kalibreli memurların sızdığı kamu hizmetlerini ciddi anlamda zayıflattı. Dördüncüsü, şeffaflık ve hesap verme zorunluğunun olmayışı kendi menfaatleri için çalışan şebekelerin kontrolüne giren iktidar partisinin ahlaki değerlerini zedeleyerek yaygın yolsuzluğa neden olup SİH'in itibarına da zarar verdi.[42]

Önde gelen bir İslamcı âlim ve eski MİC üyesi olan Ticani Abdulkadir, İbn Haldun'un Asabiye teorisini kullanarak çıkar şebekelerinin İslamcı iktidar partisine nasıl hâkim olmaya başladığına dair ilginç bir açıklama getirdi. Ona göre başlangıçta üyeleri üst düzey dayanışma ve sadakate sahip olan MİC ideolojik bir asabiyeyi temsil ediyordu. Devleti ele geçirdikten sonra Ömer El-Beşir asabiyenin ve iktidarın merkezinin bir sembolü oldu ve asabiye üyeleri onun yakın yaverleri görevini üstlendi. Bu teoriye

göre zaman geçtikçe yönetici dayandığı asabiyenin üyelerine karşı daha bağımsız ve otoriter bir şekilde hareket etmeye başladı. Bu üyeler giderek dışlanıp iktidardaki paylarını kaybettikçe memnuniyetsizlikleri de arttı. Yükselen ihtilaf ve ayrılmalar asabiyenin birlik ve dayanışmasını zayıflatırken yönetici de asli asabiyesinin yerine sadakati doğrudan kendisine olacak yeni bir asabiye getirmeyi seçti. Yeni asabiyenin üyeleri herhangi bir ideoloji veya ortak kimliğin arkasında birleşmemiş, bunun yerine kendi menfaatlerine bağlanmıştı. Abdulkadir'e göre bu teori otuz yıllık bir süreçte UMP'nin belirgin bir vasfı haline gelen sürekli ayrılıklar ve giderek ayyuka çıkan yolsuzlukları açıklayabilir.[43]

Siyasal İslamcı Hareketlerin Geçiş Dönemi Stratejileri

Geçiş süreci 27 Nisan 2019'da ÖDG ile GAK arasında geçici yönetime dair zorlu bir müzakere süreciyle başladı. Mayıs'ta müzakereci taraflar Geçici Egemen Konsey (GEK), bir kabine ve 300 üyeli bir geçici yasama konseyinin yöneteceği üç yıllık bir geçiş dönemi üzerinde anlaşmaya vardı. Yasama konseyi üyelerinin üçte ikisi ÖDG'den gelirken kalan sandalyeler bu ittifaka dâhil olmayan diğer partiler tarafından doldurulacaktı. Ancak kimin GEK'i kontrol edeceği konusunda çıkmaza girildi.

Mücadele müzakere masasıyla sınırlı değildi, özellikle sokaklarda devam etti. Oturma eylemleri ve grevler ordunun şiddetli güç gösterilerine rağmen hafiflemeden hatta yoğunlaşarak sürdü. Karşılaşma 3 Haziran'da bir katliamla sonuçlandı: Raporlara göre GAK Başkan Yardımcısı General Muhammed Hamdan Daglo (Hemetti olarak da biliniyor) liderliğindeki paramiliter Cancavid güçleri başkent Hartum'da 120'ye yakın protestocuyu öldürüp çok sayıda kişiyi de yaraladı. Bu olay müzakerelerin çökmesine ve bir sivil itaatsizlik kampanyasının başlatılmasına yol açtı.

Halkın karşı çıkışları çalkantılı Haziran ayı boyunca tırmandı. Muhalefet ittifakı 30 Haziran'da on binlerce insanın sokaklara döküldüğü büyük bir gövde gösterisi düzenledi. Haziran ayı, GAK'a göre birkaç başarısız darbe girişimine de tanık oldu. Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed ile Afrika Birliği'nin arabuluculuk çabaları nihayet GAK ile ÖDG'yi arabulucuların sunduğu bir dizi teklifi kabul edip 17 Temmuz 2019'da bir iktidar paylaşımı anlaşması imzalamaya ikna etmede başarılı oldu. Ancak Devrimci Cephe ile UMG arasında anlaşma imzalanması konusunda çekincelerini bildirerek

ÖDG'yi GAK ile toplantılara son vermeye teşvik etti.[44] Sonunda, Ağustos'ta ülkeyi seçimlere kadar 39 aylık bir geçiş döneminde yönetmek üzere üç geçici kurumun (GEK), bir kabine ve yasama organı kurulmasını öngören bir anlaşma imzalandı. Altı sivil ile beş generalden oluşan GEK'in (sivil üyelerden biri mutabakatla atandı) başkanlığını 21 aylığına bir general ve 18 aylığına da bir sivil yürütecekti. Anlaşma kapsamında Başbakan Abdullah Hamduk ve ordu tarafından seçilen Savunma ve İçişleri Bakanları hariç kabinenin geri kalanı ÖDG tarafından tayin edildi.[45]

Birçok İslamcı grup İnkaz rejimine karşı yapılan protestolara katılsa da geçiş dönemi düzenlemeleri iktidarda olanlarla muhalif olanları ayırt etmeksizin tüm İslamcıları dışarıda bıraktı. Bu durum solcu ve İslamcı akımlar arasındaki on yıllardır süregelen güvensizlik ve ideolojik rekabete dayandırılabilir. Ayrıca ayaklanmalar başlayana kadar İslamcı partilerin çoğu rejim sponsorlu Ulusal Diyalog ve ondan doğan hükümetlerin bir parçası oldukları gerekçesiyle sadık muhalefet olarak görülüyordu. Bölgesel boyut da bir diğer faktör olabilir çünkü geçici yönetim siyasi ve ekonomik desteklerini kazanmak amacıyla SİH'e karşı bölgesel kampanyaya öncülük eden ülkelerle (Mısır, Suudi Arabistan ve BAE) ilişkilerini güçlendirme konusunda hevesliydi.

Bunun sonucunda UMP ve İH şöyle dursun UDC içindeki (RŞH ve MK) ve 2020 Koalisyon Güçleri (ABF) veya HKP içindeki İslamcılar bile GAK ile ÖDG arasındaki müzakerelerde yer alamadı. Kurulmasından kısa bir süre sonra geçici hükümet İslamcı parti, örgüt ve siyasi liderlere karşı sistematik bir kampanya başlattı.

29 Kasım 2019'da GEK ile kabinenin yaptığı ortak toplantıda İnkaz Rejimini Dağıtma Kanunu kabul edildi. Bu kanun kapsamında UMP ve onunla bağlantılı tüm örgütler feshedilerek varlıklarına el kondu. Kanun ayrıca devrik rejimin sembolü sayılan isimlere on yıllık siyaset yapma yasağı getirdi.[46] Bunun sonucunda 10 Aralık 2019'da GEK Başkanı Abdul Fettah Burhan dağıtılan UMP ile bağlantılı olduğu düşünülen kurum ve STK'ları feshetmek amacıyla Güçsüzleştirme Komitesi'ni kurdu. Birkaç hafta içinde bu komite İslami Çağrı Örgütü ve TV uydu istasyonları Şuruk ve Tayba dâhil düzinelerce STK, sendika, gençlik örgütü ve medya kanalını feshetti ya da mülklerine el koydu.[47]

Aynı zamanda geçici yönetim tarafından özellikle El-Beşir'in Nisan 2019'da devrilmesinin ardından ve yine Temmuz 2019'daki bir başarısız darbe girişiminden sonra UMP ve İH liderlerini hedef alan birçok tutuklama kampanyası yürütüldü. Tutuklanan liderler arasında İH Genel Sekreteri Zübeyir Ahmed Hasan ve Genelkurmay Başkanı Haşim Abdul Muttalib dâhil bir dizi üst düzey general de bulunuyordu.[48]

İslamcılara daha fazla korku veren olay tutuklama kampanyalarının El-Beşir'in partisi dışındaki siyasi liderleri de hedef almaya başlamasıydı. Mesela HKP Genel Sekreteri Ali Hac 1989 darbesine katıldığı gerekçesiyle tutuklandı. Aralarında Gazi Atabani'nin de bulunduğu diğer önde gelen liderlere karşı da benzer tutuklama kararları çıkarıldı.[49]

Birbirine muhalif İslamcı güçlerin geçici yönetimden dışlanması ve liderlerinin ayrım gözetilmeden hedef alınması onları politik anlamda birbirine yaklaştırdı. Neredeyse tüm İslamcı gruplar Anayasal Belge Anlaşması'nı reddetti veya en azından çekincelerini ifade etti.[50] Mesela UMP Anlaşma'yı salt GAK ile ÖDG arasındaki ikili bir anlaşma olup Sudan'daki diğer siyasi unsurları görmezden geldiği için eleştirdi. Dahası, geçici yönetim siyasal rejimde başkanlık sisteminden parlamenter sisteme geçiş gibi büyük değişiklikleri halk oylamasına sunmadan yaptı. UMP'nin açıklaması ayrıca yeni Anayasal Belge'nin Şeriata atıf yapan bir madde içermediğini, bunun da seküler eğilimleri olan bir rejimin kurulmasının yolunu açabileceğini de kaydetti.[51]

Diğer İslamcı parti ve gruplar da geçici yönetimi eleştiren birçok açıklama yayınladı. ÖDG kontrolündeki hükümeti dışlamak, İslamcılara karşı misilleme yapıp kendi dar parti çıkarlarına ulaşmak için gücü istismar etmek, devrimi hedeflerinden saptırmak ve Şeriatla ilgili kanunları feshederek kendi yetkilerini aşmakla suçladı.[52]

Öyle görünüyor ki geçici yönetim farklı İslamcı gruplar arasında ayrım gözetmeyen tek aktör değildi: Sudan halkının geniş bir kesimi de öyle davranmış görünüyor. UMP'den daha önce ayrılmış olan birçok İslamcı lider ve parti kendilerini çeşitli vesilelerle İnkaz rejimi döneminde işlenen suçlardan sorumlu tutan protestocuların saldırısı altında buldu. Örneğin öfkeli göstericiler Nisan 2019'daki toplantılar sırasında onları taşlayıp arabalarını parçaladığında HKP Şura konseyinin elli üyesi yaralanmıştı.[53]

Saldırgan bir geçici yönetimle karşı karşıya kalıp toplumsal tabanlarında büyük kayıplar yaşayan SİH bileşeni parti ve gruplar farklı başa çıkma stratejileri benimsedi. UMP ve ona bağlı İH geri çekilip parti siyasetini geçici olarak terk etmeye karar verdi. İH Temmuz 2019'da resmi bir açıklamayla mevcut şartlar altındaki önceliğinin iktidardaki tecrübesi üzerine düşünmek olduğunu açıkladı.[54] Hareket içindeki bazı kaynaklar Ağustos 2019'da İH ile UMP'nin birleşmesine, partinin bir toplumsal harekete dönüşüp adını "Ennahda" veya "Adalet ve Kalkınma" gibi bir isimle değiştirmeye yönelik bir eğilim olduğunu açıkladı.[55] Aynı zamanda UMP eski liderlerinin değiştiği ve eski dışişleri bakanı Dr. İbrahim Gandur'un parti liderliğine seçildiği parti içi seçimler düzenledi.[56] Tüm engellere rağmen Dr. Gandur ve yeni seçilen orta düzey yönetici kadro Kasım 2019'da kapatılmasından sonra bile parti adına aktif davranıp seslerini yükseltti.

İH'nin çekilme stratejisine karşın diğer İslamcı hizipler daha sistematik bir şekilde siyaset yapmaya başladı. Mesela MK Mayıs 2019'da bir siyasi parti (Doğruluk ve Kalkınma Partisi) kurma yolunda bazı hazırlık adımları attı. Daha da önemlisi Selefi grup ve vaizlerden oluşan bir koalisyon (Muhammed Ali Gizuli ve Abdul Hay Yusuf dahil) Nisan 2019 sonlarında Şeriata Destek ve Hukukun Üstünlüğü Hareketi'ni (ŞDHÜH) kurdu.[57]

Aynı zorluklarla karşılaşmalarına rağmen SİH hizipleri bir üst koordinasyon örgütü ve birleşik bir stratejiye sahip değildi. Mesela ŞDHÜH geçici hükümete karşı daha karşılaşmacı bir yaklaşıma başvurdu. Hükümetin politikalarına karşı birçok protesto düzenleyerek yönetimi Sudan'a sekülerliği dayattığı yönünde suçlamalarda bulundu.[58] Fakat MK, ŞDHÜH yürüyüşlerine katılmayı reddederek yaklaşımlarını savunmayı hedefledikleri davaya zarar vermekle eleştirdi.[59]

Geçici yönetimle ilişki kurmaya yönelik uygun strateji konusundaki ihtilaflar sadece farklı SİH grupları arasında değil bazen aynı grup içerisinde de derin bölünmeler yarattı. Temmuz 2019'da partinin siyasi sekreteri dâhil RŞH Şura konseyinin 17 üyesi Anayasal Belge'ye yönelik duruşunu protesto etmek amacıyla istifa ederek bu belgeyi ve devrimi kayıtsız şartsız desteklediklerini açıkladılar.[60]

İslamcılarla geçici yönetimin askeri kanadı arasındaki ilişkiler de karmaşıktı. Bir yandan yeni askeri liderler GEK Başkanı General Abdul Fettah Burhan ile yardımcısı General Hemetti üst ve orta seviye İslamcı memurlara karşı birçok tasfiye yaptı.[61] Dahası GEK defalarca UMP ve İH'yi darbe planları yapmakla suçladı.[62] Öte yandan İslamcılar genel anlamda geçici yönetimin sivil kanadından çok askeri kurumlarına güveniyor gibi görünüyordu. Örneğin ÖDG ile GAK arasında Mayıs 2019'da yapılan sorunlu müzakereler sırasında RŞH ve ŞDHÜH GAK'a desteklerini açıklayarak solcu gruplarca yönetilmeye karşı itirazlarını dile getirdi.[63] Bir yıl sonra Nisan 2020'de RŞH Başkanı Gazi Atabani de aynı duruşu sergileyecekti. Atabani geçici hükümetin performansına saldırırken Sudan halkının geçiş sürecini yürütme görevini orduya verdiğini iddia edip orduya bu görevini yerine getirme çağrısında bulundu.[64]

Sonuç

Sünni İslamcı hareketler arasında SİH benzersiz bir örnek olarak iktidarı ele geçirip kendi rejimini kurabilen tek hareket olarak öne çıkıyor. SİH otuz yıl boyunca öğretilerini inceleme ve programlarını hayata geçirme şansına sahipti. Sonuç Sudan halkının gözünde koca bir başarısızlık, Sudanlı İslamcılar içinse oldukça moral bozucu bir deneyimdi.

İnkaz rejiminin değerlendirilmesi bu makalenin kapsamının ötesinde olsa da makale bu deneyime içkin olan birçok gerilime; sivillerle ordu, dini sosyal hareket ile siyasi parti, kimlik siyaseti ile politika siyaseti ve yerel ile uluslararası boyutlar arasındaki gerilimlere değindi.

Araştırmanın birincil kaygısı farklı SİH hiziplerinin Aralık Devrimi'ne verdikleri tepki biçimleri ve geçiş döneminde ayakta kalmak için benimsedikleri stratejileri anlamaktı. Buradan iki ana sonuç çıkarılabilir:

Birincisi, SİH'in devrime tepkisi büyük oranda kendi çevresi içindeki rekabet ve bölünmelerden etkilendi. Bu temelde SİH'in üç ana kategoriye ayrıldığını gözlemledik: iktidardaki İslamcılar (UMP ve İH), rejime sadık muhalif gruplar (HKP ve ABF öncülüğündeki 2020 Koalisyon Güçleri) ve ayrılıkçı İslamcı gruplar (RŞH ve MK). El-Beşir onları dışlayıp kendisini korumaları için orduya ve güvenlik kurumlarına başvurduğu için UMP ve İH ayaklanmalarda önemli bir rol oynamadı. UMP'nin önemli isimlerinden Emin Hasan Ömer Başkanın Şubat 2019'da OHAL ilan etme ve tüm sivil valileri ordu generalleriyle değiştirme

kararlarını parti yönetimine danışmadan aldığını ve bu kararları "beyaz darbe" olarak tanımladığını ortaya çıkardı.[65] Diğer muhalif İslamcı gruplara gelince bunlar rejime sadık kalıp sınırlı bir reform ajandası benimseyenler ve ayrılıp rejim değişikliği isteyen devrime resmen katılanlar olarak ayrıldılar.

İkincisi, geçiş dönemi devam ederken tüm İslamcıların geçiş müzakerelerinden dışlanması ve kurum ve liderlerinin iktidarda olanlar ile devrime katılmış olanlar arasında hiçbir ayrım gözetilmeden hedef haline gelme biçimi çeşitli İslamcı hizipleri birbirine yaklaştırdı. ÖDG ile GAK arasındaki güç paylaşımı anlaşmasına yönelik ilk başlardaki duruşları çok az ayrışıyordu: UMP, RŞH ve ŞDHÜH bunu baştan reddederken MK ve ABF bazı çekincelerle beraber anlaşmayı kabul edip geçici yönetimle iş birliğine daha açık davrandı. Ancak geçici yönetimin giderek saldırganlaşan tutumuyla karşı karşıya kalınca neredeyse tüm İslamcı gruplar ÖDG kontrolündeki hükümete karşı oldukça eleştirel bir tutum geliştirdi. Daha korkutucu olanı ise bazı İslamcı liderlerin üstü kapalı veya açıkça şiddete başvurmak gibi tehditlere başvurup hükümetin Şeriatla ilgili kanunları feshetme kararlarına karşı orduyu müdahaleye çağırmasıydı.

Bir yıl sonra geçiş süreci çok istikrarsız görünüyor. ÖDG içindeki çatlaklar genişledi; İslamcılarla solcular arasındaki ideolojik kutuplaşma derinleşiyor ve geçici hükümetin karşılaştığı siyasi, ekonomik ve güvenlik gibi durumlar giderek daha da zorlaşıyor. Dahası, geçici yönetimin askeri kanadı sivil kanadından çok daha güçlü bir konumda: GEK'i yönetiyor, El-Beşir'in eyaletlere atadığı askeri valiler hala görevde ve önerilen yasama konseyi henüz kurulmadığı için sivil siyasi güçler politika yapımı üzerinde nüfuz icra edecekleri hayati bir araçtan yoksun durumda.[66] Olaylar bu olumsuz istikamette gelişmeye devam ederse Sudan Cumhuriyeti tarihindeki dördüncü sivil idare dönemi maalesef kaotik, ihtilaf dolu ve yetersizlikle bocalayan kısa ömürlü geçmiş tecrübeler arasında bir istisna olamayabilir.

Sudanlı İslamcıların El-Beşir sonrası Sudan'da kendilerine yer edinip edinemeyeceği belli değil; her şey bir bütün olarak geçiş sürecinin nasıl ilerleyeceğine bağlı. Basitleştirmek adına üç farklı senaryo öne sürülebilir:

Birinci senaryoda geçiş süreci planlanan şekliyle ilerler. Geçici yönetim kendisine verilen görevleri başarıyla yerine getirip üç yıllık ara dönem sonunda sivil, demokratik bir rejimin temellerini atar. Bu senaryoda İslamcılar, toplumda yer etmiş kökleri ve güçlü örgütsel altyapıları sayesinde önemli bir sosyo-politik aktör olmayı sürdürecekler. Bu senaryo Sudan'daki rakip siyasi akımlar ve silahlı hareketlerle merkezi hükümet arasında tarihi bir uzlaşmayı da gerektiriyor.

İkinci senaryoda geçiş süreci sarsılır ve geçici yönetimdeki askeri unsurlar iktidarı ele geçirir. Hükümetin kötü performansı, sivil siyasi güçler arasındaki derin bölünmeler ve halkın artan tatminsizliği GEK generallerine bir darbe yapma cesareti verebilir. Bu durumda tüm diğer siyasi güçler, özellikle de aralarında en meydan okuyucu olan İslamcıları kısmen veya tamamen bastıracak yeni bir otoriter rejim kurulabilir.

Son senaryo bazı açılardan bir öncekine yakın. Geçiş sürecinin yanlış yönetilmesi İslamcılara destekçilerini geçici hükümete karşı örgütleme veya hatta İslamcılar öncülüğünde hiyerarşik olmayan bir darbe yapma fırsatı sunabilir. İslamcı ordu mensuplarının devam eden tasfiyesi, devrik İnkaz rejiminin zedelenen itibarı ve elverişsiz bölgesel şartlar bu senaryoyu oldukça düşük ihtimalli kılıyor. Fakat engeller aşılırsa SİH tekrar iktidara dönebilir.

Referanslar

1- Abdelwahab El-Affendi, "Sudan: The Insecurity of Power and the Revenge of the State" in *The Oxford Handbook of Islam and Politics*, John L. Esposito ve Emad El-Din Shahin (ed.), 448 (Oxford; New York: Oxford University Press, 2013).

2- Abdullahi A. Gallab, *The First Islamist Republic: Development and Disintegration of Islamism in the Sudan* (Londra; New York: Routledge, 2008), 97.

Ayrıca bkz. Sudan's Islamists from salvation to survival, ICG report, 2016, www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/sudan/sudan-s-islamists-salvation-survival-0

3- Ellen Lust, *The Middle East* (California; Londra: SAGE Publications, 2017), 1309, 1342.

4- A. g. e., 1357-8

US Department of the State, Terrorist Designations and State Sponsors of Terrorism, www.state.gov/state-sponsors-of-terrorism/

5- Abdel Salam Sidahmed, "Islamism and the State", in *The Sudan Handbook*, John Ryle, Justin Willis ve Suliman Baldo (ed.), 165 (Londra: Rift Valley Institute, 2011)

6- عبد الوهاب الأفندي، ظاهرة الانشقاق عند الإخوان .. الحالة السودانية، موقع الجزيرة (3 Ekim 2004) www.aljazeera.net/specialfiles/pages/3bef5436-c497-4e9e-be45-32a74ef2d297

7- وائل نصر الدين، الشيخ سليمان أبو نارو السوداني رحلة فكرية من تنظيم الإخوان إلى داعش، ساسة بوست (29 Eylül 2015) www.sasapost.com/opinion/sheikh-suleiman-abu-naro/

8- «18نفوذ الإسلاميين في تراجع»، العربي الجديد : عاماً بعد ‹المفاصلة السودان (17 Haziran 2017) https://bit.ly/35NaDxH

9- Abdelwahab El-Affendi, "Revolutionary Anatomy: The Lessons of the Sudanese Revolutions of October 1964 and April 1985", *Contemporary Arab Affairs*, 2012: 304.

Abdullahi Gallab, "Is Sudan a 'Post-Islamist' State?", *the African Argument*, 30 Mayıs 2008. africanarguments.org/2008/05/30/is-sudan-a-post-islamist-state/

10- "Mysterious 'Reform Memo' mirrors split of Sudan's Islamists", *SudanTribun,* 12 Ocak 2012 sudantribune.com/Mysterious-reform-memo-mirrors,41265

El-Affendi, "Revolutionary anatomy", 299.

11- "Mysterious 'Reform Memo' mirrors split of Sudan's Islamists", *SudanTribun,* 12 Ocak 2012.

12- "2012 | 8th Islamic Movement General Conference - 16-17 Kasım", *SudanTribun,* www.sudantribune.com/spip.php?mot2056

13- "Sudan Islamists warn Bashir over Shariah constitution", *Sudan Tribune*, 29 Şubat 2012. sudantribune.com/Sudan-Islamists-warn-Bashir-over,41745

14- "Islamic coalition calls on Sudan's NCP to step down and transfer power to them", *Sudan Tribune*, 18 Eylül 2013, www.sudantribune.com/spip.php?article48085

15- «الإخوان في السودان: على أعتاب الانشقاق الرابع»، إضاءات وائل نصر الدين، (17 Haziran 2016) www.ida2at.com/the-brothers-in-sudan-on-the-threshold-of-the-fourth-split/

عبد الحميد عوض، «السودان: انتخاب طبيب أربعيني مراقباً عاماً للإخوان المسلمين»، العربي الجديد (24 Aralık 2017) https://bit.ly/3fGUNZQ

16- «مليونية الشريعة ... هل يجهض المجلس العسكري الثورة السودانية بالسلفيين؟»، رصيف 22 ثروت منصور، (27 Nisan 2019) https://bit.ly/3bnAa1F

17- Political Risk Services, Sudan Country Forecast, 30 Kasım 2018.

18- A. g. e.

19- Declaration Of Freedom And Change, www.sudaneseprofessionals.org/en/declaration-of-freedom-and-change/

20- «من هم اللاعبون الرئيسيون في لحظة العنف الراهنة في السودان؟» مدى مصر (6 Haziran 2019) https://bit.ly/3dzCoMK

21- «قوى سودانية تدشن تحالفا جديدا لدعم الحراك الشعبي»، عربي21
(24 Aralık 2018) https://bit.ly/2V6iFN9
22- يعلن بدء التحضير للانتخابات في السودان»، سودان تربيون (2020 «تحالف باسم (قوى
(26 Eylül 2018)uPWmIy2/yl.tib//:sptth
23- السودان اليوم ،»« «تحالف قوى ٢٠٢٠ يعتزم عزل غازي صلاح الدين من منصبه رئيساً للتحالف
(4 Ocak 2019) https://alsudanalyoum.com/?p=257891
24- أحمد فضل، في جمعته الطويلة.. البشير يتحرك في حقل الاحتجاجات الملغوم، الجزيرة
(22 Şubat 2019) https://bit.ly/2WLvXiZ
، سكاي نيوز عربية« «تظاهرات في السودان احتجاجا على قرارات البشير
(23 Şubat 2019) https://bit.ly/2LjJc55
25- «أين الإسلاميون من الثورة السودانية؟»، الأناضول
(22 Nisan 2019) https://bit.ly/2V9lBZz
26- «على الحاج يشن هجوما على الطواريء ويطالب الامن بالكف عن الاقتحام والانتهاكات الحرمات والرعب»، موقع د بنقا
(14 Mart 2019) https://bit.ly/34ledyb
«الامين العام للمؤتمر الشعبي يعتذر لضحايا قتلى وجرحى ومعتقلي الحراك»، موقع دبنقا
(12 Şubat 2019) https://bit.ly/2XiU5vf
27- ، الحرة« «السودان. المؤتمر الشعبي يهدد بمغادرة الحكومة
(26 Aralık 2018) https://arbne.ws/2XhvmHK
28- ، موقع دبنقا«من كوادر شباب حزب المؤتمر الشعبي والانحياز للحراك الشعب (36) «استقالة
(15 Ocak 2019) https://bit.ly/2XeQlei
29- ، يقترح مجلسا لحرة2020 ‹قوى «السودان:»
(6 Mart 2019) https://arbne.ws/2zrqYMp
30- يوحدان مبادراتهما بالسودان»، الوطن 2020 «المؤتمر الشعبي وتحالف
(24 Mart 2019) www.elwatannews.com/news/details/4080570
31- 21 عربي ،»« «حركة الإصلاح الآن تعلن انسحابها من الحكومة السودانية
(1 Ocak 2019) https://bit.ly/2wkWuuo
Reform Şimdi Hareketi (RŞH) Resmi Sayfası
(14 Şubat 2019) www.facebook.com/Eslahnow/posts/2313348378899064
32- "22 Opposition Parties Call For Regime Change In Sudan", Sudan News Gazette, 2 Ocak 2019, sudannewsgazette.com/22-opposition-parties-call-for-regime-change-in-sudan/
33- 21 عربي السودان: حزب البشير يهاجم انسحاب الإصلاح الآن من الحكومة»،
(2 Ocak 2020) https://bit.ly/34ivKqN
34-الجزيرة أحمد فضل، «المعارضة توقع إعلان الحرية والتغيير والبشير يستنفر أنصاره»،
(3 Ocak 2019) https://bit.ly/3bRTEw3
21 عربي خالد سعد، «السودان.. هل تدعم المعارضة الشارع أم تُنقذ النظام؟»،
(3 Ocak 2019) https://bit.ly/2xOoo2m
35- A. g. e.
36- ، سودان تربيون« «اتفاق بين (نداء السودان) و (الجبهة الوطنية للتغيير) على إقرار ميثاق شرف
(3 Ocak 2019) https://bit.ly/3lVflAh
، الأخبار العربية« «المهدي وغازي يبحثان توحيد الجبهة الداخلية
(26 Şubat 2020) https://bit.ly/3eojjEB
37- Sudan'daki Müslüman Kardeşler Genel Sekreteri Dr. Avadallah Hasan'ın resmi sayfası
(4 Nisan 2019) www.facebook.com/Moragib.ikhwan.sudan/posts/1634344933376952
، سودان اندبندت« «الدكتور عوض الله حسن سيد احمد: الجبهة الوطنية للتغيير سبقت اعلان الحرية والتغيير

(12 Temmuz 2019) www.sudanindependent.com/read/2579
38- Sudan'daki Müslüman Kardeşler Genel Sekreteri Dr. Avadallah Hasan'ın resmi sayfası
(9 Nisan 2020) www.facebook.com/Moragib.ikhwan.sudan/posts/2003741796437262
39- UMP'de bir liderle yapılan bir seminerde, 23 Mart 2019.
40- أحمد فضل، إسلاميو السودان أمام اختبار مراجعة تجربتهم، الجزيرة
(19 Ağustos 2019) https://bit.ly/2y9Hy2J
41- Doktor Gazi Salahaddin Atabani resmi sayfası
(28 Eylül 2019) www.facebook.com/ghaziatabanifans/posts/2585933971488886
42- Muhammed Ebu Salih ile yapılan bir mülakattan, 3 Aralık 2019
43- *Ticani Abdulkadir*'in konuşması, 28 Eylül 2019.
44- "Sudan opposition: Political accord gives all power to junta", DABANGA TV, 20 Temmuz 2019
www.dabangasudan.org/en/all-news/article/sudan-opposition-political-accord-gives-all-power-to-junta
45- "Sudan transition: Abdalla Hamdok appointed new prime minister", BBC, 22 Ağustos 2019.
www.bbc.com/news/world-africa-49425702
46- بي بي سي عربي «ما هو قانون تفكيك نظام الإنقاذ وما هي آليات حل حزب البشير في السودان؟»،
(29 Kasım 2019) www.bbc.com/arabic/middleeast-50604375
47- «إزالة التمكين في السودان.. تصحيح مسار أم تصفية حسابات؟»، الجزيرة إسماعيل جبريل تيسو،
(13 Nisan 2020) https://bit.ly/35cpRMA
48- أناضول «السودان.. اعتقالات تطال قيادات نافذة بحزب البشير»،
(12 Nisan 2019) https://bit.ly/3aL4FOE
«اعتقالات الضباط بالجيش السوداني: محاولات انقلاب أم تصفية حسابات؟»، العربي الجديد عبد الحميد عوض،
(25 Temmuz 2019) https://bit.ly/3f2az1a
49- انقلاب 98 بالسودان.. معركة كسر عظم بين المؤتمر الشعبي والحكومة، الجزيرة مزدلفة محمد عثمان،
(12 Kasım 2019) https://bit.ly/3aKXWEC
محمود جامع، «أشهر سياسي إسلامي يُعتقل بتهمة وقعت قبل 03 عاماً! لماذا يجب على الحكومة السودانية إطلاق سراح علي الحاج؟»، عربي بوست
(22 Kasım 2019) https://bit.ly/2Yg9z3y
50- Doğruluk ve Kalkınma Partisi (DKP) resmi sayfası
(5 Ağustos 2019) https://tiny.cc/4tntaz
الجبهة الوطنية للتغيير تنتقد الاتفاق بين قوى الحرية والمجلس العسكري وتلمح لأزمة سياسية جديدة، الراكوبة
(11 Temmuz 2019) rakobanews.com/sudan-news/sudan-now/16977/
«منبر السلام العادل يؤيد الاتفاق ويتحفظ»، وكالة السودان للأنباء
(7 Temmuz 2019) www.suna-sd.net/ar/single?id=283366
51- الخليج الجديد «المؤتمر السوداني يرفض وثيقة الدستور ويعتبرها إقصائية»،
(4 Ağustos 2019) https://bit.ly/2ShF2P2
52- Doktor Gazi Salahaddin Atabani resmi sayfası
(28 Kasım 2019) www.facebook.com/ghaziatabanifans/posts/2717148831700732?__tn__=K-R
، الأناضول""المؤتمر الشعبي بالسودان: لا لاستفراد العسكري والتغيير
(26 Haziran 2019) https://bit.ly/3c5HAYd
Şeriata Destek ve Hukukun Üstünlüğü Hareketi (ŞDHÜH) resmi sayfası
(2 Şubat 2020) www.facebook.com/T.Sh.and.G/posts/604002733493554
53- «عشرات الجرحى في هجوم على المؤتمر الشعبي بالخرطوم»، الجزيرة
(27 Nisan 2019) https://bit.ly/3d8jNqV
54- أحمد عاصم وبهرام عبد المنعم، الحركة الإسلامية بالسودان تقرر التخفف من عبء الدولة ومراجعة منهج الدعوة، الأناضول

(28 Temmuz 2019) https://bit.ly/2SvFhGv
55- أحمد فضل، إسلاميو السودان أمام اختبار مراجعة تجربتهم، الجزيرة
(19 Ağustos 2019) https://bit.ly/31aTL2M
56- «الغندور لقيادة الوطني .. ما وراء توقيت الاختيار»، السوداني
(42 Ağustos 2019) www.alsudaninews.com/?p=38567
57- Şeriata Destek ve Hukukun Üstünlüğü Hareketi (ŞDHÜH) resmi sayfası
www.facebook.com/T.Sh.and.G/about/?ref=page_internal
58- موكب جديد لتيار نصرة الشريعة يرفض اتفاق العسكري والتغيير، الصيحة
(25 Mayıs 2019) www.assayha.net/now/9066/9066/
أحمد عاصم، «السودان.. نصرة الشريعة يحذر من فرض العلمانية والتطبيع مع إسرائيل»، الأناضول
(24 Eylül 2019) https://bit.ly/2L3ek8W
أحمد فضل، «يدعمها أنصار البشير.. ترقب حذِر لمليونية الزحف الأخضر بالسودان»
(13 Aralık 2019) https://bit.ly/2SE9YcK
59- Sudan'daki Müslüman Kardeşler Genel Sekreteri Dr. Avadallah Hasan'ın resmi sayfası
(19 Mayıs 2019) www.facebook.com/Moragib.ikhwan.sudan/posts/1671701262974652?__tn__=K-R
60- انشقاق «السودان.. 17 حركة إسلامية من قيادات «من الأناضول ،
(24 Temmuz 2019) https://bit.ly/2SFo5OS
61- عماد عنان، «إقالات وترقيات.. إعادة هيكلة الجيش السوداني تثير التساؤلات» نون بوست ،
(17 Eylül 2019) www.noonpost.com/content/29401
62- أمين ياسين، «عبد الفتاح البرهان لـ«الشرق الأوسط»: أحبطنا عدداً من المحاولات الانقلابية آخرها بالأمس»، الشرق الأوسط
(7 Temmuz 2019) https://bit.ly/2zXgcxA
«البرهان يتهم بقايا نظام البشير بالتخطيط لانقلاب عسكري»، ميدل إيست أونلاين
(26 Nisan 2020) https://bit.ly/2yAsFqF
63- «بعد 5 أشهر من الصمت... إسلاميو السودان يتظاهرون دعماً للعسكر ويطالبون بالشريعة»، مونت كارلو
(27 Mayıs 2019) https://bit.ly/3b4y1aR
64- «العتباني: قحت فاسدة والثورة تعرضت للخديعة»، متاريس
(12 Nisan 2020) https://bit.ly/3cddwdI
65- «الحزب الحاكم في السودان: البشير قام بانقلاب أبيض»، العرب
(26 Şubat 2019) https://bit.ly/2WpfvG4
66- «السودان: «تجمع المهنيين» وجه انتقادات حادة إلى حكومة حمدوك»، العربي الجديد عبد الحميد عوض،
(26 Ocak 2020) https://bit.ly/3bvm6Dj
«السودان.. تجمع المهنيين يطالب باستكمال هياكل السلطة الانتقالية» الأناضول ،
(26 Ocak 2020) https://bit.ly/2T1vrfK
عبدالحميد عوض، «جدل تشكيل البرلمان السوداني: استفراد بالسلطة أم استكمال الثورة؟»، العربي الجديد
(20 Mart 2020) https://bit.ly/2LqWT2k

YAZARLAR HAKKINDA

Mohammad Affan Al Sharq Forum'da eğitim ve geliştirme direktörü ve siyasal İslam çalışma grubunun yürütücülerindendir. Kendisi ayrıca University of Exeter Institute of Arab and Islamic Studies bünyesinde doktora araştırmacısıdır. Tıp eğitimi almış olan Affan, yüksek lisans öğrenimini Kahire Amerikan Üniversitesi'nde Karşılaştırmalı Siyaset alanında tamamlamıştır. Tezi, 'Vahhabilik ve İhvan: Devlet Kavramı ve İktidarın Meşruiyeti Üzerine Çatışma' başlığıyla Arapça bir kitap olarak yayımlanmıştır. Bunların yanında Affan, Kahire Üniversitesi'nden Sivil Toplum ve İnsan Hakları alanında lisansüstü diplomasına, Arap Araştırma ve Çalışmaları Enstitüsü'nden Siyasi Araştırma ve Çalışmalar alanında diplomaya ve Kahire İslami Çalışmalar Yüksek Enstitüsü'nden İslami Çalışmalar diplomasına sahiptir. Araştırma alanları arasında MENA bölgesinde İslamcılık ve demokratikleşme yer almaktadır.

Rawan Hammoud, Al Sharq Forum'da araştırma asistanıdır. Hammoud, Arap Baharı sonrasındaki sosyo-politik dönüşümlerle ilgilenmektedir.

AL SHARQ STRATEJİK DÜŞÜNCE KURULUŞU HAKKINDA

Al Sharq Stratejik Düşünce Kuruluşu, demokratik katılım, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog ve sosyal adalet ideallerini teşvik etmek amacıyla, tarafsız ve titiz bir yaklaşımla araştırma yapmayı üstlenen bir düşünce kuruluşudur.

Address: Istanbul Vizyon Park A1 Plaza Floor:6
No:68 Postal Code: 34197
Bahçelievler/ Istanbul / Turkey
Telephone: +902126031815
Fax: +902126031665
Email: info@sharqforum.org

AL SHARQ
STRATEGIC
RESEARCH
للأبحاث الاستراتيجية

research.sharqforum.org

/ SharqStrategic

